

АНДРІЙ СОДОМОРА І “ВСЕСВІТ”

Ірина Іллів-Паска

Львівський національний університет імені Івана Франка

вул. Університетська, 1, Львів, 79000, Україна

e-mail: perekladoznavstvo@ukr.net

У статті розглядається співпраця А. Содомори з журналом “Всесвіт” у трьох аспектах: переклади, перекладознавчі дослідження та відгуки перекладача на інші видання. Зроблено короткий огляд рецензій на переклади та оригінальні твори А. Содомори. Подається бібліографія праць А. Содомори та про нього, опублікованих у журналі.

Ключові слова: А. Содомора, журнал “Всесвіт”, переклади, перекладознавчі дослідження, відгуки перекладача.

Андрій Олександрович Содомора – нині видатний перекладач численних творів давньогрецьких та давньоримських авторів, до того ж педагог та автор оригінальної есеїстичної прози на сторінках антологій, хрестоматій, часописів; автор низки наукових статей, а також редактор, рецензент, упорядник посібників, методичних вказівок, контрольних завдань. Сьогодні перекладач вже самотужки особистість, переклади та книги якого виходять у різних видавництвах як окремими книгами, так і складають питому частку серйозних антологій. У минулому перекладач активно співпрацює з різними періодичними виданнями України, друкуючи окремі переклади та оригінальні нариси, що згодом увійдуть у окремі повніші збірки того чи іншого письменника. Приміром, переклади з’являються в журналі “Іноземна філологія”, “Жовтень”, газеті “Літературна Україна” і т.д.

У далекі 1970-ті А. Содомора розпочинає плідну, водночас і дуже необхідну співпрацю, що триває протягом 1970-х та поч. 1980-х років, з журналом “Всесвіт” – єдиним періодичним виданням, що цілковито присвячене виданню перекладів українською мовою. До співпраці вже тоді відомого перекладача “Відлюдника” Менандра (1962) та низки поезій, що увійшли до другого видання хрестоматії “Антична література” (1968) залучає головний редактор Д. Павличко, що поставив перед собою завдання згуртувати навколо журналу найкращих перекладачів, для того щоб підняти якість перекладів. Згодом він назве А. Содомору “талантом з ласки Божої, завдяки якому золота нитка Бориса Тена не обірветься”.

Доробок А. Содомори на сторінках журналу умовно можна поділити на три напрямки: переклади, літературно-критичні статті та відгуки на інші переклади. Крім того, у журналі друкуються відгуки на переклади та твори самого перекладача.

А. Содомора продовжив роботу Бориса Тена, а саме друкував у журналі переклади із старогрецької (комедія “Мир” Аристофана (Всесвіт 1973, № 9) та середньовічного латиномовного епосу (Всесвіт, 1976, № 9, 10). Він також одним із перших (першим перекладом з латинської був переклад М. Думки “Листів до Таціта” Плінія Молодшого, Всесвіт 1968, № 11) активно публікує переклади з латинської. Започатковану традицію згодом продовжують інші Львівські перекладачі: Йосип Кобів, Юрій Мушак, Віталій Маслюк. Цим перекладачам належить лівова частка перекладів з давньогрецьких авторів, опублікованих на сторінках журналу, а А. Содоморі – з римських авторів.

Отже, перекладач подарував журналові переклади з давньогрецької мови найславетнішого представника староаттичної комедії Аристофана; з латинської – елегічну поезію видатних поетів Проперція, Тібулла, Овідія, “блискучу лірику” Горація; природничо-наукові книги, що здобули найбільше визнання “Листи до Луцілія” та епіграми філософа Сенеки; винятково популярний у середньовічній Європі “Салернський кодекс здоров’я” Арнольда з Вілланови; з середньовічного епосу – опис подорожі до монголів, адресований Людовіку IX Вільгельма де Рубрука. У журналі читаємо єдиний переклад А. Содомори з чеської мови – вірш Яна Піларжа “Україні”.

Другий напрямок співпраці із “Всесвітом” тісно пов’язаний з першим. Літературно-критичні статті завжди є передмовою до перекладів А. Содомори, що визначають місце

письменника серед його сучасників та у світовій літературі, окреслюють критерії вибору твору перекладачем, експлікує тему-ідею твору, наголошує на труднощах перекладу, пов'язаних з віршовою формою і лексичною палітрою та шляхи їх подолання.

Статті свідчать про те, що перекладач уважно підходить до відбору творів для перекладу. А. Содомора визначає чіткі критерії твору для перекладу, що залишаються незмінними від твору до твору, і, очевидно, визначають одну з його позицій як перекладача. По-перше, більшість перекладів з'являється українською мовою вперше. Перекладач свідомо хоче заповнити прогалину нестачі перекладів з античних авторів, реалізувати покликання перекладача, а саме збагачувати рідну літературу вершинними творами світового письменства, що гармонійно увійшли у культуру інших народів через переклади.

Ось, що мотивує вибір перекладачем такого твору: “Про гідну подиву популярність “Салернського кодексу здоров'я” найкраще говорить число його видань, що перевершує триста. Перекладений він багатьма мовами світу. Перший прозовий переклад цього твору з'явився 1960 року. Згодом через десять років опубліковано віршовий переклад Ю. Ф.Шульца” [8, с. 157].

По-друге, це твори видатних представників античності та середньовіччя, що здобули неабияку популярність на Батьківщині і за її межами; ті, що стали літературним явищем, жанрово та лексично довершені; і ті, що згодом довго ще формували європейську літературу. Вибір Горацієвої лірики обґрунтовується так: “Саме в цьому жанрі найяскравіше виявилась неповторність Горація, його незрівнянна, гідна подиву поетична майстерність; лірика принесла йому й найбільшу популярність; вона була зразком для європейських поетів аж до кінця XVIII віку” [1, с. 148].

Перекладач детально аналізує віршову форму та лексичне наповнення, що невід'ємні один від одного в античній поезії. Це саме те, що майже завжди становить труднощі при перекладі античних авторів. А. Содомора пояснює способи вирішення проблем перекладу, знахідки та можливі невдачі. “Переклад “Салернського кодексу здоров'я” пов'язаний із певними труднощами. Цей твір неоднорідний за своєю віршовою формою: тут і гекзаметр, і пентаметр, і так звані леоніми (вірші з внутрішньою римою). Але домінує гекзаметр, тому при перекладі, для збереження художньої цілісності твору, віддають перевагу саме цьому розміру. Важко, а подекуди неможливо відтворити майстерну гру слів, що є характерною особливістю твору” [8, с. 158].

А. Содомора миттєво відреагував на появу “Іліади” Гомера в перекладі Бориса Тена (1978) детальним аналізом поеми, що виходить у “Всесвіті” у 1979 р. Перекладач наголошує на неабиякій значущості виходу перекладу найвеличчішого твору античності в нашій літературі й культурі. Окремі сторінки рецензії присвячено аналізу відтворення незвичних гомерівських епітетів. “Борис Тен, використовуючи здатність української мови утворювати складні слова, дуже часто застосовує складний епітет навіть там, де в оригіналі – простий: цим компенсується втрачений художній ефект при необхідності описової передачі епітета за допомогою займенника “що” [18, с. 194].

А. Содомора наголошує на важливості збереження історичної перспективи й часової дистанції, що досягається лексикою перекладу. “Нелегке завдання стояло перед Борисом Теном: архаїзуючи, не умертвити живого для всіх епох звучання “Іліади”; забарвлюючи в розмовний колорит – не знизити лінії епічного стилю й не втратити часової дистанції. Тонке відчуття стилістичних відтінків мови оригіналу, виняткове багатство перекладеного словника дозволили Борису Тену блискуче впоратися з цим завданням” [18, с. 196].

Крім того, А. Содомора акцентує на інших проблемах, з якими стикнувся Борис Тен – це античні реалії, метафоричні вирази, Гомерові порівняння, сентенції, роздуми; віршовий розмір – гекзаметр, тощо.

Закінчує рецензію справедливий підсумок: “Іліада” Б. Тена – яскраве втілення цілком нових засад перекладу, що передбачають адекватність відтворення всієї системи художніх засобів оригіналу, збереження історичного колориту” [18, с. 197].

Напрямок непрямой співпраці перекладача з журналом – це відгуки та рецензії на видання перекладів і оригінальних книжок А. Содомори. Одна з робіт – це рецензія на повне видання Горація українською мовою. Рецензент Г. Загайська дає коротку характеристику

стилю перекладача: “Відтворюючи Горацієві оди, Андрій Содомора перш за все намагається бути максимально точним. Ні, не в буквальному розумінні. Внутрішня точність, точність думки і настрою, відповідність поетичної манери для перекладача найважливіші” [20, 129]. “Перекладач постійно намагається зберегти образність поетичного стилю Горація, численні фігури і тропи, без яких ця поезія втратила б своє оригінальне звучання. Гранично уважний він і до ідіоматичних висловів. Їх він намагається передати якомога точніше та образніше...” [20, с. 130].

Ю. Шанін дає відгук на оригінальну книгу А. Содомори “Жива античність”. “Жива античність” – книжка оригінальних нарисів про найвидатніших поетів Еллади та Риму. Ця літературознавча проза містить багату історико-філологічну інформацію і при цьому відзначається популярністю викладу (якість дуже важлива для видання, призначеного широкому читачеві) [22, с. 148]. “Наочна картина поступового проростання римської культури на ґрунті культури еллінської і згодом їхнього плідного злиття – одне з головних достоїнств рецензованого видання” [22, с. 150].

Співпраця А. Содомори з журналом світової літератури “Всесвіт” була надзвичайно важливою для самого перекладача і для журналу. З одного боку, “Всесвіт” – та перша сцена, на якій проходили апробацію підбірки перекладів перекладача, що поволі виростали у цілі видання. А з іншого – це геніальні переклади кращих зразків античності, що збагачують українську літературу і культуру, що стали доступними масовому читачеві.

Бібліографія робіт А. Содомори, опублікованих у журналі “Всесвіт”.

Переклади з латинської мови:

1. Горацій Флакк, Квінт. До музи. До Августа та ін.: Оди // 1973. – № 9.

І. Іллів-Паска 243

2. Овідій Назон Публій. До Аврори (I, 13). Безсмертність поетів (I, 15). Прощання з любовними елегіями (III, 15): Поезії // 1975. – № 9.

3. Овідій Назон Публій. Скорботні елегії // 1981. – № 9.

4. Проперцій Секст. Поезії. // 1975. – № 9.

5. Тібулл Альбій. Поезії // 1975. – № 9.

6. Петроній. Сатириконт / пер. з лат. Й.Кобів та Ю.Цимбалюк; віршов. Тексти пер. А.Содомора // Всесвіт. – 1986. – № 9.

Середньовічна латинська література

7. Рубрук, Вільгельм де. Подорож у східні краї Вільгельма де Брука, брата ордену міноритів, року божого 1253 // 1976. – № 9, 10.

Італія

8. Арнольд з Вілланови. Салернський кодекс здоров'я // 1975. – № 1.

Філософія

9. Сенека Луцій Анней. З “Листів до Луцілія”. Епіграми // 1976. – № 8.

Із старогрецької

10. Аристофан. Мир: Комедія // 1977. – № 5.

З чеської

11. Піларж Ян. Україна: Вірш // 1982. – № 12.

Автор літературно-критичних творів

12. Содомора А. Аристофан і його комедія [“Мир”] // 1977. – № 5.

13. Содомора А. Римська елегія // 1975. – № 9.

14. Содомора А. Скорботні елегії Овідія // 1981. – № 9.

15. Содомора А. Між наукою і поезією: [Про “Салернський кодекс здоров'я” Арнольда з Вілланови]. – 1975. – № 1.

16. Содомора А. Вільгельм де Рубрук // 1976. – № 9.

17. Содомора А. Луцій Анней Сенека // 1976. – № 8.

18. Содомора А. Гомерова “Іліада” в перекладі Бориса Тена // 1979. – № 3. – Рец. на кн.: Гомер. Іліада. – К.: Дніпро, 1978.

Відгуки на роботи А. Содомори

19. Домбровський Р. Талант з ласки Божої: (До 60-річчя від дня народж. пер. Андрія

Содомори). – 1997. – № 10.

20. Загайська Г. Нова зустріч з античністю // 1983. – № 12. – Рец. на кн. Горацій Квінт Флакк. Твори. / пер. з лат., передм., приміт. Андрія Содомори. – К.: Дніпро, 1982.

21. Рябчук М. “Небо, наша справжня вітчизна” Рец. на кн.: Святий Августин. Сповідь// 1997. - № 8/9 / 3 лат. пер. Юрій Мушак. – К.: Основи, 1996; Сенека. Моральні листи до Луцілія / 3 лат. пер. Андрій Содомора. – К.: Основи, 1996.

22. Шанін Ю. Від “Іліади” до “Метаморфоз” // 1984. – № 10. – Рец. На кн.: Содомора А. Жива античність. – К.: Молодь, 1983.

Список використаних джерел

23. Андрій Содомора: Бібліогр. Довідник / Упр. культури Львів. Облдержадмін., ЛДО-УНБ, від. л-ри іноз. мовами; Упоряд. М. Кривенко. – Л., 2000. – 92 с.

24. Андрій Содомора. Бібліографічний довідник. Доповнення / ЛДОУНБ, Муз.-мемор. Музей С.Крушельницької у Львові; Упоряд. М. Кривенко. – Л., 2002. – 49 с.

25. Павличко Д. Художній переклад: здобутки, проблеми, обрії: Співдоп. На 8 зїзді письменників України, 7-9 квіт. 1981 р. // Літ. Україна. – 1981. – 17 квіт.

АНДРИЙ СОДОМОРА и «ВСЕСВІТ»

Ирина Иллив-Паска

Львовский национальный университет имени Ивана Франко
ул. Университетская, 1, Львов, 79000, Украина
e-mail:perekladoznavstvo@ukr.net

В статье рассматривается сотрудничество А. Содоморы с журналом «Всесвіт» в трех аспектах: переводы, переводоведческие исследования и отзывы переводчика на другие издания. Произведен короткий обзор рецензий на переводы и оригинальные произведения А. Содоморы. Дана библиография работ А. Содоморы и о нем, опубликованных в журнале. Ключевые слова: А. Содомора, журнал “Всесвіт”, переводы, переводоведческие исследования, отзывы переводчика.

ANDRIY SODOMORA AND VSESVIT

Iryna Illiv-Paska

Ivan Franko National University of Lviv
1, Universytetska St., Lviv, 79000, Ukraine
e-mail:perekladoznavstvo@ukr.net

The paper deals with the collaboration of Sodomora with Vsesvit, namely his translations, translation criticism and reviews. The paper also contains the bibliography of Sodomora's own contributions and works about him.

Key words: Andriy Sodomora, Vsesvit, translation, translation studies, comments of the translator.

Стаття надійшла до редколегії 14.05.2010 р. Статтю прийнято до друку 27.10.2010 р.